

СЪВРЕМЕННИ ПРОБЛЕМИ НА ОБУЧЕНИЕТО

1.1. Съвременни концепции за преподаването и ученето

1.1.1 Конструктивизма – методологическа основа на насоченото към ученика обучение

1.1.2. Обучение, в центъра на което стои ученикът

1.2. Европейски контекст на “Модернизацията на българското образование”

1.3. Сравнителен анализ на традиционното и съвременното обучение

1.1. Съвременни концепции за преподаването и ученето

В контекста на обществените промени пред страните от Централна и Източна Европа се откриват възможности за модернизация, демократизация и синхронизация на образователната система със световните образователни процеси. Съвременните философски, педагогически, психологически и социологически концепции очертават новите образователни цели и имат пряка връзка с учебно-възпитателния процес.

Специално внимание се отделя на развитието на морална, творческа и самостоятелна личност, способна да живее пълноценен живот - самостоятелно и в сътрудничество с другите.

В Европа и света се проявяват стабилни тенденции към популяризиране, отваряне, хуманизиране, демократизиране, разнообразяване, непрекъснатост и стандартизиране на образованието. Отправна точка в този процес е концепцията за обучение (образование), ориентирано към учащия.

Съществуват най-общо три концепции за ученето: обяснително учене, учене чрез откриване, активно учене

Трансформацията на училището е световна тенденция, която се обвързва с идеите за ролята на образованието, разбираана като осигуряване равни възможности на всички учащи. Преобладаващата концепция за знанието като нещо външно вече е отхвърлена и заменена с разбирането за знанието като вътрешно конструирана, субективна категория, тясно обвързана с ученика и ситуацията. Съвременните перспективи за ученето се характеризират с търсенето на отговор на въпросите: “*Какъв тип образование има стойност днес?*”, “*Какво да се учи?*”, “*Как да се учи?*” и пр. Традиционният акцент върху натрупването на информация сега се измества към използването (прилагането) на знанието. Тези тенденции насочват вниманието по-скоро към активното, отколкото към пасивното учене и сътрудничеството в процеса на обучение. Ориентираният към ученика подход и независимият, равнопоставен по права диалог между учители и ученици, стават водещи в образованието. Акцентът се премества от преподаването върху ученето. Ролята на учителите като специалисти, които преподават (предават) знанието се заменя с нова роля, при която учителите са “водачи” и съветници на учениците.

Може би сред най-широко разпространените подходи към ученето е **конструктивизмът** (базиран на креативността). Наименованието му идва от основната идея, че овладяването на новия опит, дейности и знания, които

подпомагат адаптирането към действителността, се осъществява чрез конструиране и реконструиране на наличните когнитивни структури. Процесът на учене с всичките му елементи - когнитивен, афективен (емоционален), психомоторен или интерперсонален (междупersonен) - е процес на индивидуална трансформация.

Според конструктивистите човек учи чрез **“вместване/напасване/интегриране”** на новите знания във вече съществуващите структури от знания. Знанието не е дадено веднъж завинаги, а индивидът творчески го конструира чрез използването на практическия си опит. Ученето се дефинира като **“придаване смисъл”** на нещо и се интерпретира като процес, при който се създава задълбочено знание и разбиране.

Според теорията за социалното взаимодействие или социалния конструктивизъм ученето възниква и се осъществява при взаимодействието на личността със средата, при отчитане на нейния конкретен социо-културен контекст и в конкретната ситуация. Ключова роля в този процес играят **“другите”** - родители, учители, съученици, които подпомагат ученето. Така чрез избор и създаване на такива учебни ситуации, които подпомагат конструирането на знания, ученикът се придвижва към т. нар. **“зона на близко развитие”** (по Л. Виготски). Конструктивистите се обединяват около основната идея, че социалните взаимоотношения са съществен компонент в процеса на учене.

Все повече специалисти приемат, че конструктивизмът като основа на съвременното обучение позволява да се подобрява качеството на образованието. Конструктивизмът като методология лежи в основата на продуктивни образователни технологии, някои от които свързани с интегриране на информационни и комуникационни технологии в обучението и образованието.

Онова, което обединява тези технологии, най-общо е засилената интерактивност. Сред тях може да бъдат посочени концепциите за кооперативното учене (cooperative learning), колаборативното учене (collaborative learning), електронното учене (e-learning). Основна характеристика на тези концепции е стремежът да се постигне своеобразна автономия на ученика. Ето защо вниманието на специалистите е насочено към теориите за ученето и тяхното приложение в обучението по различните учебни предмети.

Конструктивизмът е едно от сравнително новите направления в съвременната психология и педагогика. Той не е свързан с отделен аспект на обучението, например методите или учебното съдържание, а е цялостен подход, основан на разбирането, че в процеса на познавателната дейност новите знания се свързват с предишния опит на индивида. Това означава, че ученето не е просто процес на получаване, натрупване и преработване на информация, а активен процес, при който личността конструира индивидуален познавателен образ на действителността. Когнитивният процес е социално детерминиран, поради това, че социалните взаимодействия

подпомагат преструктурирането на познавателните структури на отделния индивид.

От тази гледна точка целта на обучението не е само да се даде на учениците повече информация, а да се подпомогне процесът на когнитивното им развитие, т.е. изграждането и преструктурирането на познавателните структури. Това не може да се постигне чрез опростено учебно съдържание, а като се изгради комплексна учебна среда, изградена върху реалните ситуации, чрез която ученика да придобие нов социален опит. Учениците трябва да имат възможност да търсят решения на познавателни задачи в ситуации, максимално близки до реалния живота, използвайки разнообразни начини на работа. Конструктивистката педагогика изисква специални условия за обучение, където на ученици се дава възможност да си сътрудничат и помагат. Те могат да използват редица инструменти и информационни източници, за да решават учебни задачи и да достигнат поставените цели.

Ако класната стая е оборудвана с компютри, това позволява да се използват различни педагогически похвати и техники за обучение, като метода на проектите или проблемното обучение. Такава учебна среда, снабдена с електронна техника е много по-подходяща за прилагане на съвременни начини за преподаване, дори ако няма отделен компютър за всеки ученик. При правилно организация на учебната среда един или два компютъра са достатъчни за провеждане на ефективен процес на обучение. Типичните компютърни зали с ограничено пространство и липса на възможности за гъвкаво преструктуриране на пространството не създават условия за интеграцията на модерните информационни и комуникационни технологии в процеса на обучение.

До каква трансформация на организацията на учебния процес водят тези разсъждения?

Ученикът е поставен в центъра на образователния процес; обучението се реализира в максимално близка до природата (индивидуалните му особености) му среда.

Новата образователна среда удовлетворява различните потребности на учениците в съответствие с различните им стилове на учене и им предоставя равни шансове за успех.

Образованието подпомага не само когнитивното развитие на ученика, но и разгръщането на всички аспекти на неговата личност, като по този начин го подготвя за пълноценна професионална и социална реализация.

Специално внимание се обръща на овладяването на стратегии за самостоятелно учене, чрез поемане на отговорност за собствения прогрес.

Груповата форма на учене (наред с фронталното обучение) допринася за реализирането на пълноценен учебен процес и за постигането на социално значимите цели на съвременното образование.

Могат да се открият три съвременни концепции за ученето.

“Обяснителното учене” (“учене чрез обяснение”) е базирано на концепцията за научните термини и комплексните умения, натрупвани поэтапно и последователно. Водеща роля играе обучаващият, който задава

модел и предлага цялата информация относно съдържанието и начина на работа, определя технологията и методите на учене, контролира процеса. Учащият е в ролята на изпълнител на “предписанията” на обучаващия, опирайки се върху понятия и научни концепции за разбиране и обяснение на явленията. Това е доминиращият тип “традиционно учене”, познато и като “вербално учене”. Основен механизъм за реализиране на “обяснителното учене” е речта (писмена и устна).

При “**ученето чрез откриване**” (синоним - “**евристично учене**”) учащите са поставени в ситуация с конкретна цел, която може да бъде постигната самостоятелно. “Откритието” представлява намирането на средства и методи за постигане на дадената цел. В основата му лежи евристичното мислене.

Според Любен Десев то е продуктивно или творческо (“откривателско”) мислене, с чиято помощ се решава даден проблем, изгражда се нова стратегия, създава се нова система от действия, откриват се неизвестни до момента закономерности и типични особености на изследваното явление. Основни характеристики на ученето чрез откриване са: оригиналност, плавност и гъвкавост на мисълта, повишена активност на учащия, повишена емоционалност, силна мотивация, интуитивност, прозорливост и др. Основен механизъм, чрез който се реализира евристичното учене, е използването на насочващи въпроси, което определя и ролята на обучаващия в този процес.

“**Активното учене**” или “**ученето от/чрез опита**” е друга алтернатива на обяснителното учене. В основата му лежи активното участие на обучаваните, придобиването на собствен опит и неговото осмисляне.

Терминът “**учене от опита**” означава активно включване на учащите като партньори на обучаващите в учебния процес по начин, който отговаря на техните потребности и им позволява да се учат от собствения си опит. Близки до това понятие и често използвани като негови синоними са: “**учене чрез действие (правене)**”, “**учене чрез участие**”, “**учене чрез преживяване и опит**”, “**учене, ориентирано към учащия**” и др.

При “ученето от опита” познанието се разглежда като процес, а не като продукт. Обучението е уникално и индивидуално за всеки ученик и се осъществява в условия на сътрудничество между самите учащи, от една страна, и между тях и обучаващите - от друга.

Този вид учене предполага:

- 📖 работа върху реални проблеми;
- 📖 включване в група;
- 📖 поемане на отговорност от учащите за резултатите;
- 📖 приложение (изпробване) на идеите на практика.

Ученето чрез собствен опит е ефективно средство за развиване на креативност (творчество). То предполага наличието на умения за задаване на въпроси и генериране на отговори. Подпомага личностното развитие (особено самопознанието) и може да се използва като средство, за планиране и управление на собственото учене.

Предимства на активното учене:

- поддържа вниманието и интереса;
- учащият е автор, творец на собственото си познание;
- повишава мотивацията на учащите и отговорността им за собственото учене;
- съобразено е с индивидуалните потребности, интереси, ритъм и стил на учене на всеки учащ.

Ролята на обучаващия в активното учене:

- подпомага учащите да изследват проблема (явлението), за да придобият опит;
- стимулира критичните разсъждения върху придобития опит;
- създава условия за активно включване на учащите в процеса на изследване и учене;
- предоставя независимост и свобода на учащите при вземането на решения и формулиране на концепции;
- задава подходяща структура на учебния процес, така че учащите да не разчитат на случайността при откриването на явления, тенденции и зависимости;
- създава безопасна и подкрепяща среда, която стимулира (окуражава) учащите да ценят и използват своя собствен опит;
- използва подходящи учебни дейности и методи на обучение на всеки етап от този процес.

Акцентът върху развитието на интелекта на учащия има като положителен резултат развиването на абстрактно-логическото мислене, но силно ограничава пълноценното формиране на останалите страни на детската личност (емоционална, волева, нравствена, естетическа и пр.). Учащите постигат разбиране преди всичко на логическо равнище, а емоционалната страна на ученето остава извън фокуса на вниманието на обучаващия. А, както е известно, емоционалният аспект на живота е равностоен по-значение на познавателния. Експерименталната психология доказва потенциала на афективната (емоционалната) сфера за провокиране на интерес и активното участие на учащите в учебния процес. Не случайно през последните години се засилва интересът към т.нар. емоционална интелигентност.

Традиционният тип обучение, известно още като **“фронтално”** или **“обучение по инструкция”**, остава предимно в рамките на **“дейност по даден образец”** и неговият резултат е тясно обвързан с репродуктивните способности на учащите. Взаимодействието е от типа **“субект-обект”**, което ограничава активната позиция на обучавания. Изследванията показват, че когато обучението е съсредоточено предимно върху рационалното познание, развитието на интелектуалната сфера става за сметка на емоционалното и социалното съзряване на младите хора. Това води до проблеми в адаптацията и реализацията им в сложния, динамичен живот, изпълнен с множество предизвикателства. Продуктивното взаимодействие в учебния процес предполага диалог между участниците в процеса, който и превръща ученика в активен субект на учебно-възпитателната дейност. Осигуряването на условия

за активност от страна на участниците в учебно-възпитателния процес води до по-добри крайни резултати. Колкото по-висока е активността на учениците, толкова по-голям е ефектът от обучението. Колкото по-висока е мотивацията за учене, толкова по-високи са постиженията на учениците.

Формирането на зряла, автономна и социално адаптирана личност може да се постигне чрез паралелно въздействие върху трите сфери на личността - интелектуална, емоционална и поведенческа. Това може да се постигне в процеса на груповата работа.

Етапи на обучението, организирано съобразно идеите на конструктивизма

Стимулиране на интерес: Изборът на тема, която предизвиква интересът на учениците и създава условия за оформяне на противоречащи си мнения в класа.

Формиране на групите: Създаване на разнообразие вътре в групата (способности, пол, етически произход).

Развитие на отношенията в групата: Намиране на общи черти и споделени възгледи укрепва сплотеността на групата.

Изборът на тема: Дадената тема се разделя на малки части от класа като всяка група има собствена подтема, така работата на всеки е нужна за постигане на крайния резултат

По-нататъшно деление на зададената тема: Подтемата се разделя от групата на още по-малки подтеми, така че всеки член на групата да има собствена задача, за чието изпълнение е отговорен.

Разработка на подтемата. Учениците събират и разработват материал за техните собствени задачи самостоятелно. Те са насърчавани да си помагат един на друг, така че да получат чувство за успех.

Членовете на групата **дискутират** своята подтема в групата.

Подготовка на съвместен отчет: Членовете на групите спорят, убеждават и да се подкрепят един друг по време на тяхната съвместна работа.

Доклад на групата относно подтемите: Групите докладват резултатите от своята работа пред класа.

Оценяване:

Процедура:

- Групите оценяват индивидуалните доклади относно подтемите
- Класът оценява доклада на групата.
- Учителят оценява докладите и проектите на групата.
- Критерии да оценка:
- Цялостен преглед на резултатите от работата.
- Доколко отделния ученик е допринесъл за работата на групата.

При какви дидактически задачи е целесъобразно да се използва този начин на обучение:

- разработване и усвояване на нови знания
- формиране на умения и навици
- обобщаване и систематизиране на знанията
- проверка и оценка на знанията

Какви видове учебни задачи са подходящи при този начин на обучение:

- проблемни ситуации
- творчески задачи
- наблюдение и/или изследване на действителността
- обсъждане, дискусия
- проверка и оценка

Разлика между традиционните и конструктивистките възгледи за обучението

	Традиционни	Конструктивистки
Учител	Съдия, говорител, експерт	Треньор, инструктор, експерт, учащ
Ученик	Пасивен слушател, възпроизвеждащ	Активен участник, сам конструира новото познание
Съдържание	Разделено по предмети, абстрактно и изчерпателно	Интегрирано, интердисциплинарно Автентично
Оценяване	Социална селекция, количествено	Диагностично, качествено, чрез използване на портфолио
Учебна среда	Бърз темп, малък брой интеракции, ограничени източници на информация, множество указания	Бавен темп, многобройни интеракции
Дидактически ситуации	Дидактически триъгълник - учител, ученик, учебен предмет	Дидактически многоъгълник - учител, връстници, учебна задача, среда, дисциплина

Активно учене по отношение на трите стила на преподаване

Трябва да разграничим три стила на преподаване:

- 📖 стил, ориентиран към учителя
- 📖 стил, частично ориентиран към учителя и
- 📖 стил ориентиран към ученика.

В практиката те не могат да бъдат разграничени толкова ясно.

Стил, ориентиран към учителя

Целите на този стил на преподаване са предаване на информация и овладяване на материята по даден предмет. Учениците могат да бъдат активно въввлечени чрез въпроси.

Характерни особености на този стил са, че учителят говори много, задава много насочващи въпроси, дава пряка обратна връзка, може да повтори отговорите на учениците, използва системно черната дъска.....

Стил, частично ориентиран към учителя

Целите на този стил са учителят да размишлява и да решава проблема заедно с учениците. Начело с учителя учениците работят активно заедно. Характерно за учителя по време на урока в час е например да задава въпроси,

да изчаква (1), да изслушва (2), да въвлича други ученици(3), да задава по-детайлни въпроси(4), да обобщава (4), .(дискусия преподаване-учене).

Пет ключови елемента са важни при съвместното учене. В основни линии стила на частично управляване в преподаването се осъществява в една интерактивна ситуация на учене.

Стил, ориентиран към ученика

Целта на стила е да се даде възможност на учениците да работят самостоятелно.

Характерно тук е, че учителят помага само, когато ученикът помоли за помощ и слуша много преди да даде обратна информация или да коригира.

За да се предадат нови знания е важно да се помисли, какво учениците би трябвало да знаят и какви умения те трябва да владеят, за да са в състояние да работят самостоятелно. Демонстриране и активиране са важни елементи на този стил учене, както и мониторинг на учебния процес.

В други случаи ние говорим за учебна среда, даваща възможност за самооткриване, която е подходяща само за няколко много способни ученици.